

Latvijas
Universitātes
81. zinātniskā
konference

Daba: starpdisciplinārā perspektīva

Programma un referātu anotācijas

2023. gada 23.-24. februāris
Rīga

LU 81. starptautiskās konferences sekcija Daba: starpdisciplinārā perspektīva organizēta FLPP finansētā projekta "Konkurējošie dabas diskursi Latvijā un ekoloģiskā solidaritāte kā konsensa veidošanas stratēģija ietvaros".

Konferences programma

I daļa - 23. februāris

16.00–16.10 Artis Svece. Opening of the section Nature: interdisciplinary perspective // Konferences sekcijas atklāšana

16.10–16.30 Reinhard Hennig. Ecocriticism in Europe: Past, Present, and Future // Ekokritika Eiropā: pagātne, tagadne un nākotne

16.30–16.50 Kadri Tüür. Growing environmental humanities in Estonia and beyond // Audzējot vides humanitārās zinātnes Igaunijā un viņpus tās

16.50–17.10 Dace Bula. Metaplasmic Naturcultures in Regīna Ezera's Zoopoetics // Metaplazmiskās dabkultūras: Regīnas Ezeras zoonoveles

17.10–17.30 Anne Sauka. Human-Trash Relations: The Case of Baltic "Talka" Traditions // Cilvēku-atkritumu attiecības: "Talku" tradīcijas Baltijā

17.30–17.50 Kitija Balcare. Human and More-than-human in the Performing Arts Landscape: Theatre of Species in Latvia // Cilvēks un ārpus cilvēka esošais ekoteātra ainavā: sugu teātris Latvijā

17.50–18.10 Jautājumi un diskusija

II daļa - 24. februāris

14.00–14.20 Anita Zariņa & Ivo Vinogradovs. Cilvēku un savvaļas dzīvnieku līdzāspastāvēšana nacionālos parkos

14.20–14.40 Kristīne Krumberga. Dabas un dabas pārmaiņu izpratnes nacionālajos parkos Latvijā temporālā perspektīvā

14.40–15.00 Karīna Ješkina. “Iedomājies, ja vēl melnais stārķis te atrastos. Vispār pakaļā”: iedzīvotāju skatījums uz dabas aizsardzības institūciju darbību

15.00–15.20 Igors Gubenko. Pašvērtīgs resurss: daba GNP iedzīvotāju diskursos

15.20–15.40 Toms Stepiņš. Dabas antagonismi: labā un sliktā daba Gaujas un Ķemeru Nacionālo parku iedzīvotāju diskursos

15.40–16.00 Maija Ušča. Vides ilgtspējas aspekti īsajās pārtikas ķēdēs: tiešās pirkšanas piemērs

16.00–16.30 Jautājumi un starpbrīdis.

16.30–16.50 Dace Balode. Kronis vainiecība: cilvēka vieta dabā Bībeles tradīcijās

16.50–17.10 Gundega Skagale. Velnakmeņi Latvijas ainavā – kristietības vai pagānisma liecības?

17.10–17.30 Andis Liepa & Inese Bāra. Dzīvnieku domestikācija un de-domestikācija mūsdienu realitātē

17.30–17.50 Anastasija Smirnova. Dzīvnieki Rīgā: attieksmes maiņa pret dzīvniekiem industrializācijas laikmetā (19. gs. beigas – 1940)

17.50–18.10 Raivis Bičevskis. No romantisma pie J. J. fon Ikskila: dabas diskursi Rīgas Herdera institūtā

18.10–18.30 Artis Svece. Veselais saprāts konkurējošajos dabas diskursos mūsdienu Latvijā

18.30–19.00 Jautājumi un diskusija

Anotācijas

(uzstāšanās secībā)

Ecocriticism in Europe: Past, Present, and Future

Reinhard Hennig

University of Agder, Norway, the European Association for the Study of Literature, Culture and Environment (EASLCE)

During the past thirty years, ecocriticism has gradually evolved from being the rather marginalized occupation of a few literary critics to becoming a regular and established part of literary and cultural studies. At the same time, the field has diversified immensely, both regarding its theoretical approaches and its research objects, with the latter now no longer being limited to literature, but including all kinds of texts and cultural artifacts. In addition, the political and institutional demand for inter- and transdisciplinary research contributes to an increasing blurring of the boundaries between ecocriticism and other environmental humanities disciplines. In this talk, I will trace the development of ecocritical research and research networks in Europe, reflect on the current status of the field, and present some thoughts about possible future pathways.

Metaplastic Naturcultures in Regīna Ežera's Zoopoetics

Dace Bula

Institute of Literature, Folklore and Art, University of Latvia

Metaplasms — a term that initially denotes any kind of alteration in the pronunciation or the orthography of a word — is an apt concept for interpreting Regīna Ežera's eco-narratives. Donna Haraway has claimed it her

favorite trope applicable to the “remolding of the codes of life,” through which “flesh and signifier, bodies and words, stories and worlds are joined in naturecultures” (Companion Species Manifesto 2003, 21). The concept of metaplasma will be used in the paper to consider the switch from anthropomorphism to zoomorphism in Ežera’s zoological stories entailing a reciprocal reading of nature through culture and culture through nature. The paper will also attempt to contextualize Ežera’s relatively early contribution to ecologically oriented Latvian literature and draw some international parallels (Rachel Carson, Donna Haraway).

Human-Trash Relations: The Case of Baltic “Talka” Traditions

Anne Sauka

Faculty of History and Philosophy, University
of Latvia

Waste is one of the central issues in environmental humanities (Armiero 2021) and the looming climate crisis accentuates the necessity to rethink and redo our relations with dump – incl. trash, disposables, and also bodily waste from ontological (Kennedy 2007; Marder 2021) and ethical (Hawkins 2006) perspectives.

Simultaneously, an emphasis is placed on the necessity to discuss situated knowledges (Haraway 1988) to acknowledge the political aspects of environmental problems (Neimanis et.al 2015), as well as to mobilize already existing alternative worldings for future ethicalities and engage marginalized knowledge-producers in global discussions (Jehlička et. al. 2020).

To address both of these scholarly challenges, this paper mobilizes the case of Baltic talka – free communal clean-up work traditions, to consider situated knowledges as affirmative alternatives to globalizing

mainstream genealogies of human-environment relations. By critically discussing talka traditions in their historical context (Burzyńska 2020; Zelče 2007), and considering the underlying relations with nature that these traditions embody and facilitate (Bunkše 1992; Schwartz 1999; 2006; 2007), the paper demonstrates the complexities that need to be considered when thinking of the current iteration of talka practices in the form of the Latvian “Grand Talka” and World Clean Up Day (2023).

On the one hand, talka traditions are:

- 1) to a large extent embedded in an agrarian understanding of a nature-culture division (Schwartz 2007),
- 2) ideologically co-constituted by the authoritative regime of Kārlis Ulmanis (Zelče 2007) and the dominating ideology of the Soviet occupation, and
- 3) reinforce an unfair division between paid and unpaid care work by putting the responsibility of nature upon the individual.

On the other hand, these practices:

- 1) represent Baltic self-identification with nature (Bukše 1992), and Baltic knowledges as examples of naturecultured understanding of human-environment relations;
- 2) have been used as a subversive tactic or a visceral/weak resistance strategy (Kukaine 2021) during the Soviet occupation (Burzyńska 2020) and can continuously serve this purpose, and
- 3) strengthen community ties and constitute an example of a successful reframing of unpaid work.

In conclusion, while talka traditions should be approached critically, nevertheless they have an undeniable potential to serve as a subversive force for transforming of human-environment relations through situated knowledges and demonstrate Eastern European and Baltic potential as knowledge producers.

This research is supported by the ERAF (European Regional Development Fund) Post-doctoral Research Support Program [project Nr 1.1.1.2./VIAA/1/16/001 research application Nr. 1.1.1.2./VIAA/4/20/613, project “Onto-genealogies: The Body and Environmental Ethics in Latvia”].

Human and More-than-human in the Performing Arts Landscape: Theatre of Species in Latvia

Kitija Balcare

Institute of Literature, Folklore and Art and the Faculty of
Humanities, University of Latvia

At the beginning of the 21st century, theatre theorist Alan Read asked how to make, write, think and create a theatre beyond the human. A decade later, the question was expanded to ask how to make art in the context of a troubled planet, where not only humans and other animals, but also rivers, oceans, coastlines, soil, groundwater, forests, ice, air and atmosphere are in a perpetual state of crisis. In contrast, science and technology researcher Donna Haraway talks about naturecultures, which describe a set of processes where it is no longer possible to separate nature from culture in a more-than-human world.

The theatre of species, a concept proposed by ecotheatre scholar Una Chaudhuri, rearranges the usual anthropocentric hierarchy and includes new actors in the theatre - non-human beings and the more-than-human world. Theatre of species reinvents the human-centred drama by giving voice to the animal, the non-human, thus addressing the existence of other species and bringing their future into focus. The life of different species is at stake in the theatre, while foregrounding the ecological aspects of human life, including climatic, biological, material.

The aim of this paper is to analyse how eco-theatre practitioners discursively, verbally, visually represent species and their relationship with humans in the context of pressing environmental issues.

Cilvēku un savvaļasdzīvnieku līdzāspastāvēšana nacionālos parkos

Anita Zariņa & Ivo Vinogradovs

LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte

Viena no antropocēna iezīmēm – dabas un kultūras šķēlums – it īpaši spilgti izpaužas cilvēku un savvaļas dzīvnieku mijattiecībās. Šī šķēluma stratēģija ir līdzīga tai, kā to apraksta Dž. Agambens rietumu biopolitikas kontekstā; dzīvnieks tiek izkļauts no cilvēka apdzīvotās pasaules un iekļauts tajā atpakaļ kā aizsargājama suga, sargs, kaitēklis, pārtika, medijums. Šo šķēlumu zinātniskajā literatūrā apzīmē arī kā “cilvēka-savvaļas konfliktu” (human-wildlife conflict) – jēdzienu, kas pēdējos gados tiek arvien vairāk kritizēts. Šī kritika galvenokārt ir saistīta ar to, ka mūsdienās tas ietver konfliktu nevis starp cilvēku un dzīvnieku kā tādu jeb problemātisko dzīvnieka kā “apzināta cilvēka antagonista” (Peterson et al. 2010) portretējumu, bet gan konfliktu starp dažādām sabiedrības interesēm. Vienlaikus šodienas mainīgo dabas politiku ietekmē tiek meklēti veidi kā konceptualizēt un pētīt cilvēka un savvaļas dzīvnieku mijattiecības attīstot dažādus to līdzāspastāvēšanas ietvarus (piem., Fiasco, Massarella 2022). Šajā ziņojumā mēs iezīmēsim tās cilvēku un savvaļas dzīvnieku mijattiecību formas, kuras tika pētītas Ķemeru un Gaujas nacionālajos parkos intervijās ar vietējiem iedzīvotājiem. Mēs interpretēsim iedzīvotāju intervijas cilvēka un savvaļas dzīvnieku konfliktu un līdzāspastāvēšanas formu ietvaros, ņemot vērā nacionālo parku un dabas saglabāšanas diskursīvos ietvarus.

Pētījums tiek īstenots FLPP finansētā projekta "Konkurējošie dabas diskursi Latvijā un ekoloģiskā solidaritāte kā konsensa veidošanas stratēģija ietvaros" (lzp-2020/1-0304).

Dabas sargāšanas un pārmaiņu izpratnes nacionālajos parkos Latvijā temporālā perspektīvā

Kristīne Krumberga

LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte

Mūsdienu globālo klimata un sociāl-ekonomisko pārmaiņu tempa paātrināšanās kontekstā arvien spiedīgāks kļūst jautājums par dabas saglabāšanu. Taču izpratnes par to, kas ir saglabājamā daba un kādas ir atbilstošās šim nolūkam īstenojamās darbības starp dažādajiem teritorij-centrētā dabas aizsardzībā iesaistītajiem dalībniekiem nereti atšķiras. Lai skaidrāk saprastu ar dabas saglabāšanu saistīto diskursīvo nesaskaņu un telpisko konfliktu veidošanos dabas aizsardzības teritorijās, pētījuma mērķis ir noskaidrot iedzīvotāju un zemes īpašnieku redzējumu par dabas (ne)pārmaiņām un (ne)maināmību Gaujas un Ķemeru nacionālajos un to, kā dabas aizsardzības politika un prakse to ietekmē. Izmantojot diskursa analīzes metodi, dabas pārmaiņu izpratnes analizētas temporālā perspektīvā, identificējot temporālās kategorijas, caur kurām daba un novērotās dabas pārmaiņas tiek saprastas, iztēlotas un vērtētas. Pētījumā izgaismojas, ka dažādās dabas pārmaiņu izpratnes un attieksmes ir cieši saistītas ar pretrunīgajām izpratnēm par dabas sargāšanu, kas ietver gan esošās dabas status quo saglabāšanu, gan dabas pārmaiņu mērķtiecīgu virzīšanu, gan “ļaušanu dabi dzīvot savu dzīvi”. Vienlaikus, tas ietver dažādās izpratnes par institucionāli normatīvo, ekonomisko un dzīvošanas aktivitāšu ietekmi uz dabas pārmaiņu izpausmēm un tempu. Pētījuma rezultātā dabas sargāšana ieraugāma kā temporāli nevienmērīgs process, kurā (1) tiek īstenotas darbības, kas vienlaikus orientētas uz dabas (un ainavas) pārmaiņu bremsēšanu un paātrināšanu, (2) līdztekus figurē dažādas pagātnes un nākotnes “dabu” iztēles, un (3) dabas pārmaiņu vērtēšanā tiek izmantoti atšķirīgi laika mērogi.

Pētījums tiek īstenots FLPP finansētā projekta "Konkurējošie dabas diskursi Latvijā un ekoloģiskā solidaritāte kā konsensa veidošanas stratēģija ietvaros" (Izp-2020/1-0304).

“Iedomājies, ja vēl melnais stārķis te atrastos. Vispār pakalā.”: iedzīvotāju skatījums uz dabas aizsardzības institūciju darbību

Karīna Ješkina

LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte

Aizsargājamo teritoriju veidošana ir biežākā atbildes reakcija uz globālo ekoloģisko krīzi. To straujā izveide kopš pagājušā gadsimta 1970. gadiem un līdzšinējā pārvaldība nav bijusi pietiekama, lai līdzsvarotu antropogēno ietekmi uz ekosistēmām. Sociālie aspekti dabas aizsardzībā, īpaši vietējās sabiedrības iesaiste un kopienā balstīti risinājumi, aizvien biežāk tiek uzlūkoti kā nepieciešamība, un tā tiek uzsvērta caur dažādiem konceptiem – ilgtspējīgu attīstību, dabā balstītiem risinājumiem un ekoloģisko solidaritāti.

Veicot intervijas ar Gaujas un Ķemeru nacionālo parku iedzīvotājiem, vairākuma viedokli par dabas aizsardzības institucionālo sistēmu precīzi ilustrē citāts no F. Kafkas romāna “Process”: “nevajag uzskatīt, ka viss ir patiess, vajag tikai uzskatīt, ka tas ir nepieciešams.” Neizpratne par vajadzību aizsargāt noteiktas sugas un biotopus, aizdomas par iespējamu materiālu labumu gūšanu un nespēja ietekmēt valsts institūciju darbību ir biežāk sastopamie elementi, uz kuriem norāda iedzīvotāji. Normatīvajos aktos noteiktā sabiedrības līdzdalība nereti tiek uzlūkota kā formāls process, par kuru tikai nedaudziem respondentiem ir pozitīvs skatījums.

Pētījums tiek īstenots FLPP finansētā projekta "Konkurējošie dabas diskursi Latvijā un ekoloģiskā solidaritāte kā konsensa veidošanas stratēģija ietvaros" (Izp-2020/1-0304).

Dabas antagonismi: labā un sliktā daba Gaujas un Ķemeru Nacionālo parku iedzīvotāju diskursos

Toms Stepiņš

LU Vēstures un filozofijas fakultāte

Džordžina Meisa (Mace), britu ekoloģe un dabas aizsardzības bioloģe, savā ietekmīgajā rakstā "Kā aizsardzība?" ("Whose Conservation?") izšķir vairākas dabas aizsardzības idejiskā ietvara un mērķu paradigmas. Pirmā no tām, raksturīga, vadoties pēc ekoloģes, 1960. gadiem, ir paradigma "Daba pati sev" ("Nature for itself"), kas fokusēta uz savvaļas un neskartu dzīvotņu—tātad dabas bez cilvēka—saglabāšanu. Vēlāk, 1970. un 1980. gados, nostiprinoties apziņai par cilvēka visuresošo un bieži vien nelabvēlīgo ietekmi, dabas aizsardzības prakses pārņem paradigma "Daba par spīti cilvēkam" ("Nature despite people"), kuras misija ir mazināt cilvēka ietekmi uz citām sugām un to dzīvotnēm, kā arī izstrādāt stratēģijas, lai atgrieztu vides apstākļus to pirmsietekmes stāvoklī.

Abas no šīm paradigmām uzsvērtākā vai mazāk uzsvērtā veidā satur visai problemātisku cilvēka un dabas antagonismu—antagonismu, kuru atpazīst un daļēji mēģina kļiedēt vēlākās paradigmas, piemēram, "Daba un cilvēks". Tomēr dabas izpratnēs, kā rāda Gaujas un Ķemeru Nacionālo parku iedzīvotāju interviju diskursa analīze, paralēli šādam cilvēka-dabas antagonismam bieži atrodami arī dabai iekšēji (jeb dabas-dabas) antagonismi. Šādu antagonismu ietvaros pretnostatītas dažādas savstarpēji konfliktējošas dabas (parasti normatīvi noslogotas kā labā daba un sliktā daba), piemēram, sakoptā un aizaugusī, caurstaigājamā un necaurstaigājamā, derīgā un postošā, vietējā un invazīvā, dzīvā un mirusī. Svarīgi, ka vietām šie uztvertie dabai iekšējie antagonismi ir cieši saausti ar izpratni par dabas aizsardzību, motivējot specifiskus dabas aizsardzības ietvarus, ko, transformējot Meisas terminu, varētu dēvēt par "Daba par spīti dabai" paradigmām. Šādu paradigmu ietvaros dabas aizsardzības misija ir saistīta ar

dabas pasargāšanu no, nevis cilvēka transformējošās ietekmes, bet noteikta veida dabai iekšējām transformācijām.

Pētījums tiek īstenots FLPP finansētā projekta "Konkurējošie dabas diskursi Latvijā un ekoloģiskā solidaritāte kā konsensa veidošanas stratēģija ietvaros" (Izp-2020/1-0304).

Vides ilgtspējas aspekti īsajās pārtikas ķēdēs: tiešās pirkšanas piemērs

Maija Ušča

Agroresursu un ekonomikas institūts

Globālās pārtikas sistēmas intensīvi izmanto dabas resursus un ir atbildīgas par līdz pat 50% no visa antropogēnā vides spiediena, veicinot dažādas vides un dabas problēmas, t.sk., klimata pārmaiņas, ūdeņu un augsnes piesārņojumu, dzīvotņu degradāciju un fragmentēšanu, bioloģiskās daudzveidības samazināšanos u.c. Lai samazinātu pārtikas sistēmu spiedienu uz vidi, tiek meklēti risinājumi dažādos pārtikas sistēmu posmos, piemēram, sekmējot videi draudzīgākas saimniekošanas prakses, meklējot risinājumu digitālajās tehnoloģijās, cenšoties mainīt pārtikas sistēmas funkcionēšanas principus.

Īsās pārtikas piegādes ķēdes tiek piedāvātas kā viens no risinājumiem pārtikas ķēžu izraisīto vides problēmu mazināšanai. Pētījumi atklāj, ka īsās pārtikas ķēdes vairākos aspektos ir ilgtspējīgākas tieši vides ilgtspējas kontekstā, salīdzinot ar konvencionālajām ķēdēm, piemēram, tradicionālu šķirņu saglabāšanā, tādējādi veicinot daudzveidību. Taču ir vairāki aspekti, kuros īso pārtikas ķēžu vides ilgtspēja nav viennozīmīga un ir atkarīga no konkrētā konteksta, piemēram, pārtikas produktu pārvadāšana īsajās ķēdēs var atstāt mazāku ietekmi uz klimatu, taču tas attiecas tikai uz tiešām īsiem attālumiem u.tml.

Šajā pētījumā autore analizē tiešās pirkšanas iniciatīvas dalībnieku izpratnes par vides ilgtspējas aspektiem īsajā pārtikas piegādes ķēdē – tiešajā

pirkšanā. Balstoties uz padziļinātajās intervijās iegūtajiem datiem autore dos ieskatu tiešās pirkšanas sistēmas dalībnieku – pircēju un lauksaimnieku, izpratnēs par to, kādus ieguvumus videi un dabai dod bioloģiski audzēto pārtikas produktu pārdošana un pirkšana īsajā pārtikas piegādes ķēdē. Tādējādi tiks stiprinātas zināšanas par dažādām iesaistīto pušu izpratnēm par potenciālajiem ieguvumiem videi no īsajām pārtikas piegādes ķēdēm.

Pētījums tiek īstenots 1.1.1.2. pasākuma "Pēcdoktorantūras pētniecības atbalsts" ietvaros, kas tiek finansēts ar Eiropas Reģionālā attīstības fonda finanšu instrumentu [Nr. 1.1.1.2./VIAA/4/20/682; Projekts "Bioloģiskā lauksaimniecība un jauni pārtikas iegādes paradumi - ilgtspējīga un elastīga pārtikas sistēmas virzītājspēks"].

Kronis vainiecība: cilvēka vieta dabā Bībeles tradīcijās

Dace Balode

LU Teoloģijas fakultāte

Viens no jautājumiem, kas tiek diskutēts mūsdienu teoloģijā, vai ir iespējams lasīt Bībeli "zaļā veidā" t.i. tā, lai Bībeles interpretācija dod pozitīvu ieguldījumu taisnīgai cilvēka attieksmei pret dabu. Piemēram, Normans Habels jautā savā grāmatas nosaukumā- An Inconvenient Text: Is a Green Theology of the Bible Possible? (Adelaide: ATL Press, 2009). Kristīgā tradīcijā Bībeles tekstiem ierādīta svarīga vieta – lai arī tās autoritāte var tikt interpretēta dažādi, tomēr ietver būtisku un citur tādā veidā nesaglabātu pieredzi ar Dievu, kas pārsniedz viena cilvēka, paaudzes un pat laikmetu robežas. Tomēr arī nerelīģiskās sistēmās Bībeles teksti var kalpot kā kultūras atmiņa, kas ietver arhetipus, ar kuriem sastopoties, lasītājs sastop sevi. Attiecībā uz dabu un cilvēku tajā, ir jāatceras, ka runa ir par dažādām tradīcijām, kas saaugušas kopā, teksts pārstāv dažādus laikus un teoloģijas. Ne Ebreju Bībelē, ne arī Jaunajā Derībā jēdziens "daba" netiek lietots, ne-

pastāv vēl dalījums cilvēks un daba. Daba ir dažādos veidos Dieva darbības telpa – auglība un bads ir saistīti ar Dieva svētību un sodu. Dievs un daba jeb Dievs un radība ir kategoriāli atšķirīgi.

T.s. otrais radīšanas stāsts (1. Moz 2,4–25) ir uz cilvēku centrēts, pasaule iekārtota ap cilvēku, te tas parādās kā radības kronis. Tomēr arī te var tikt atrasts “zaļais” pavediens – cilvēks radīts būt attiecībās, piedalīties radīšanā, būt kopībā ar apkārtējo vidi. Ījaba grāmatā ciešanas, ko cilvēks piedzīvo, ir saistītas ar Dievu – tiek uzstādīts jautājums par Dieva atbildību. Ciešanu pieredze liek saredzēt cilvēkam pašam savu trauslumu daudz lielāku procesu priekšā. Grāmatas poētiskās daļas noslēgumā (38.–41. nodaļa), tam ierādīta pavisam cita vieta visas dabas kontekstā. Te ir redzams, ka daba nav radusies cilvēka dēļ, mežonīgā daba nekalpos cilvēkam un cik niecīgs iepretī lielajai dabai ir cilvēks.

Ir iespēja lasīt arī Bibeles tekstus “zaļi”, bet nepieciešama kritiska izvērtēšana lūkojoties uz tekstu iedarbības vēsturi. Tomēr abas minētās rakstu vietas vada doma, kas relativizē cilvēka lomu iepretī dabai - cilvēks nav šīs pasaules īpašnieks, daba cilvēkam nepieder.

Dzīvnieku domestikācija un de-domestikācija mūsdienu realitātē

Andis Liepa¹ & Inese Bāra²

¹Ķemeru Nacionālā parka fonds, ²Nodibinājums
“dzivniekupolicija.lv”, BAT Turība

Dzīvnieku domestikācija notika atbilstoši Cilvēka vēlmēm un vajadzībām, savukārt mūsdienu realitātē ir sugu un ekoloģiskā līdzsvara atgūšana ar atgriezenisku procesu - dzīvnieku de-domestikāciju jeb savvaļošanu.

Cilvēkam pirms 400 gadiem nogalinot pēdējo tauru, savvaļā izzuda nozīmīga lietussargsuga (Umbrella species), kura līdz tam nodrošināja dau-

dzu citu sugu dzīves apstākļus. Risinājums ir de-domestikācija, jo tauru gēni vēl saglabājušies domesticētos mājlopos.

Aktuāla kļūst līdzāspastāvēšana un Cilvēces atbildība par reiz pieradinātiem un nu atradinātiem dzīvniekiem. Tas ir ne tikai ētisks, bet arī juridisks jautājums. Dzīvnieki, kuri vairs neatbilst ierastajam domestikācijas statusam, piemēram, taurogovis (lielo zālēdāju atgriešanai savvaļā) vai bezsaimnieka kaķi (miļdzīvnieki, kuri to pārapdzīvotības dēļ zaudējuši piederību Cilvēkam), šobrīd ir bez atbilstošas tiesiskās aizsardzības.

Dzīvnieki Rīgā: attieksmes maiņa pret dzīvniekiem industrializācijas laikmetā (19. gs. beigas – 1940)

Anastasija Smirnova

Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs

Cilvēka–dzīvnieku attiecību izpēte (Human–animal studies) ir aktuāla tēma pēdējos gadu desmitos Eiropā, taču Latvijas historiogrāfijā un muzeju ekspozīcijās tā ir maz atainota. Rīga, kurai veltīts pētījums, gadsimtiem bija nozīmīgs Eiropas kultūras centrs un tieši Rīga bija dzīvnieku aizsardzības jautājumu epicentrs starp Austrumiem (Krievijas impērija) un Rietumiem (vairāki Rīgas dzīvnieku aizstāvji bija starptautisko dzīvnieku aizsardzības biedrību goda biedri 19. un 20. gs.), kur Krievijas impērija nodibināja pirmo dzīvnieku aizsardzības biedrību, kura izveidoja pirmo dzīvnieku patversmi, iniciēja dzīvnieku aizsardzības likumdošanu, ka arī izdeva žurnālu, kas veltīts dzīvnieku aizsardzības jautājumiem. Raksta mērķis ir parādīt kā mainījās attieksme pret dzīvniekiem un to vietu urbānajā vidē Rīgā 19. gs. beigās - 1940.

No romantisma pie J. J. fon Ikskila: dabas diskursi Rīgas Herdera institūtā

Raivis Bičevskis

LU Vēstures un filozofijas fakultāte

1. 1921. gadā dibinātais Herdera institūts Rīgā bija vācbaltiešu augstskola, kurai – par spīti šīs izglītības un pētniecības institūcijas radītāju un veidotāju pūliņiem 20. un 30. gadu gaitā Latvijas valstī – neizdevās kļūt par pilntiesīgu universitāti. Herdera institūta vēsturi var aplūkot kā vācbaltiešu kultūras, izglītības un politikas vēstures būtisku elementu. Tomēr institūts noteikti bija arī elements citās vēsturēs, proti, Latvijas izglītības vēsturē un Eiropas zinātnes institūciju tīklu un tīklojumu vēsturē, kā arī elements zinātnisko paradigmu un atklājumu vēsturē. Noteikti ir vēl viena vēsture, kurā institūta darbība ir jāieraksta: tā ir ideju vēsture un intelektuālā vēsture. Tajā lielāks akcents liekams uz tām personībām, kas bija saistītas ar institūta darbību, ne tik daudz uz institūtu kā izglītības un pētniecības institūciju tikai Latvijas valstī.

2. Visās minētajās vēsturēs izpētes laukam, kas saucas “daba” ir nozīmīga loma: par spīti tam, ka Herdera institūtam tā darbības laikā trūka līdzekļu plašai un pamatīgai Matemātikas un Dabaszinātņu nodaļas laboratoriju, materiālu un instrumentu bāzei un par spīti tam, ka institūtam nācās strīdēties ar Vācbaltiešu kopienas jumta organizāciju par Meijas muižu pie Jelgavas un vienīgā istā dabas pētījumu stacija bija pie Kaņiera ezera netālu no Ķemeriem, institūts tomēr bija vieta, kurā notika dabaszinātņu un humanitāro zinātņu studijas un kurā Rīgā ieradās tā laika zinātnes dabas pētniecības spīdekļi. Viņu lekcijas, priekšlasījumi un kontakti atstāja iespaidu uz studējošajiem un interesentiem, kuri, piemēram, apmeklēja institūta dibinātājas Herdera biedrības rīkotos t. s. brīvdienu kursus. Šie kursi izvērtās par vienu no redzamākajiem izglītības un zināšanu transfēra notikumiem tā laika Rīgā. To gaitā Rīgā ieradās tobrīd pasaules mēroga zinātnieki un filozofi; viņu priekšlasījumi un lekcijas bija Rīgas un Latvi-

jas akadēmisko un intelektuālo vidi bagātinoši notikumi: rīdziniekiem un Rīgas viesiem bija iespēja klātienē redzēt un dzirdēt fiziķi Maksu Planku, filozofus Osvaldu Špengleru un Martinu Heidegeru, kontinentu dreifa teorijas attīstītāju Alfredu Vēgeneru, jaunās bioloģijas celmlauzi Jakobu fon Ikskila, Hāmaņa darbu izdevēju Jozefu Nädleru, biocentrisma pamatlicēju Ludvigu Klāgesu un daudzus citus tā laika universitāšu, pētniecisko institūtu un akadēmiju spīdekļus.

3. Kad 1937. gada maija pirmajās dienās Rīgā viesojas Makss Planks, Herdera institūts var atskatīties uz ļoti piesātinātiem akadēmiskās dzīves gadiem: no 1921. gada, kad brīvdienu kursus apmeklēja ap 400 klausītāju, līdz 1927. gadam to skaits ir audzis līdz 1114 klausītājiem. Herdera Institūtu atbalstīja Karla Ceisa fonds, kurš sūtīja aprikojumu laboratorijām; institūta finanses uzlaboja pārskaitītie Vācu Higiēnas muzeja izstāžu ienākumi; tajā varēja studēt – paralēli humanitārām un sociālām jomām – ķīmiju, botāniku, zooloģiju; tajā pasniedza meteorologs Rūdolfs H. V. Meijers; pie institūta dibinātājiem piederēja botāniķis Karls R. Kupfers; institūta darbinieki un vadība aktīvi sarakstījās ar bakteriologu Arturu Korfu-Petersenu; tika apsvērti Alberta Einšteina uzaicināšanas uz Rīgu plāni.

4. It īpaši Igaunijā dzimušā un studējušā Rīgas dabas pētniecības biedrības biedra J. fon Ikskila lekcijas par teorētisko bioloģiju 1928. gadā bija izcils notikums. Fon Ikskila darbi “Dzīvnieku appasaule un iekšpasaule” (1. izd. 1909) un “Teorētiskā bioloģija” (1. izd. 1920, pārstrādātā versija 1928) pavēra jaunu apvāršni ne tikai bioloģijā, ieviešot un izstrādājot “appasaules”, t. i., vides (Umwelt) un iekšpasaules funkcionālā loka (Funktionskreis) jēdzienus, kā arī paplašinot un bagātinot laikmetīgo diskusiju par dzīvību. J. fon Ikskila idejas attīsta un aplicē 20. gadsimta ontoloģija, antropoloģija, kultūras filozofija, dzīvības zinātnes, kibernetika un medicīna. Fon Ikskils rakstīja par to, ka ielūkojoties dzīvības appasaulēs, “mēs iegūstam skatu [arī] uz mūsu pasaules robežām. Mēs gan varam ar aizvien izsmalcinātākiem aparātiem pētīt lietas, taču mēs neiegūstam jaunus maņu orgānus un visas lietu īpašības, pat ja tās sašķelsim līdz atomiem un elektroniem, paliks tikai mūsu maņu un priekšstatu radītas iezīmes” (“Mācība par nozīmi”). Šī realitāte vairs neietilpst statisku, mūžīgi nemainīgu likumu un kārtību rāmjos, tā kļuvusi perspektīva, diferencējusies vidēs un organismu funkcionālajos lokos. Modernitāte ambivalenti pavēršas pret realitāti jaunajās zinātnēs – gan vēloties ielūkoties tās noslēpumos,

gan atvadoties no vecās pasaules domas modeļiem, gatavojoties sastapt realitāti – un tajā arī sevi – kā citu pašai sev.

Pētījums tiek īstenots FLPP finansētā projekta "Konkurējošie dabas diskursi Latvijā un ekoloģiskā solidaritāte kā konsensa veidošanas stratēģija ietvaros" (Izp-2020/1-0304).

Vesela saprāts konkurējošajos dabas diskursos mūsdienu Latvijā

Artis Svece

LU Vēstures un filozofijas fakultāte

Dabas diskursi, artikulējot dabu un dabisko, nosaka arī atšķirīgas izpratnes par to, kas ir vidē saglabājams un aizsargājams, kas izmantojams vai pārveidojams, kādi ir ekoloģisko problēmu cēloņi un kādas ir pareizās to risināšanas stratēģijas. Atšķirības starp šīm artikulācijām veicina (lai gan ne vienmēr izraisa) socioekoloģiskus konfliktus, kas pavada daudzus mēģinājumus mainīt cilvēku uzvedību attiecībā pret apkārtējo vidi. Latvijas Zinātnes padomes finansētais projekts "Konkurējošie dabas diskursi Latvijā un ekoloģiskā solidaritāte kā konsensa veidošanas stratēģija", kurā sadarbojas LU filozofi un ģeogrāfi, ir vērsts uz šo diskursu aprakstu un analīzi Latvijā. Viena no diskursu raksturīgajām iezīmēm ir noteikta skatījuma uz lietām pieņemšanu par normu un veselā saprāta izpausmi. Veselais saprāts diskursos nav objektīva praktiska gudrība, bet, atsaucoties uz to, tiek mēģināts naturalizēt noteiktas ideoloģijas vai skatījumus uz dabu. Referātā tiek analizēts viens socioekoloģiska konflikta piemērs – 2014. gada diskusija par meža biotopu atjaunošanas projektu Gaujas Nacionālajā parkā. Lai gan veselā saprāta dažādu izpratņu apraksts pats par sevi nevar atrisināt socioekoloģiskos konfliktus, tas var palīdzēt labāk izprast tos izprast un, cerams, arī mazināt.

Pētījums tiek īstenots FLPP finansētā projekta "Konkurējošie dabas diskursi Latvijā un ekoloģiskā solidaritāte kā konsensa veidošanas stratēģija ietvaros" (Izp-2020/1-0304).

Iepriekšējo gadu konferences

Vides humanitārās zinātnes ir salīdzinoši jauna pētniecības nozare, taču tā aptver jau ilgstošas saites starp pētījumiem vides filozofijā, vides vēsturē, ekokriticismā, kultūras ģeogrāfijā, kultūras antropoloģijā un politiskā ekoloģijā. Šīs nozares konceptuālais uzdevums ir veidot integrētu platformu diskusijai par vides tēmām, cilvēka un dabas mijattiecībām. Sekcija "Daba: humanitāro zinātņu kontekstā" 2020. gadā bija pirmais mēģinājums LU ikgadējās zinātniskās konferences ietvaros izveidot patiesi starpdisciplināru sarunu starp LU filosofiem, ģeogrāfiem, vēsturniekiem un antropologiem. Dialoga turpinājums ir 2021. un 2022. gada LU zinātniskās konferences sekcijas "Daba: starpdisciplinārā perspektīva", kas noritēja jau daudz starpdisciplinārākā gaisotnē.

LU 80. zinātniskā konference

Sekcija "Daba: starpdisciplinārā perspektīva"

08.-09.03.2022. (tiešsaiste)

Konferences programma

I daļa

14.00–14.10 Artis Svece. Ievadvārdi

14.10–14.30 Anita Zariņa & Ivo Vinogradovs. Jautājumi par dabiskumu nacionālos parkos

14.30–14.50 Aleksandrs Petrovs. Ūdens resursu aizsardzība Padomju Latvijā: panākumi un problēmas

14.50–15.10 Kārlis Lakševics. Tehno-sensitivitātes: ēku dabiskošana ES klimatneitralitātes politikā

15.10–15.30 Karīna Ješkina. Konfliktsituāciju atspoguļojums medijos Gaujas nacionālajā parkā

15.50–16.10 Artis Svece. Socioekoloģiskie konflikti un diskursa analīzes nozīme to izpratnē

16.10–16.30 Artis Zvirgzdiņš & Mārtiņš Lūkins. Dabas pārveide, uzturēšana un dabiskošanās: Lubāna mitrāja gadījums

16.30–16.50 Toms Stepiņš. Ekosistēmu pakalpojumu metafora un starpdiskursīvas komunikācijas izaicinājumi

16.50–17.10 Kristīne Krumberga. Bīstamā zeme: nesprāgusi munīcija un vairāk-nekā-cilvēku politika Zvārdes postmilitārajā ainavā

- 17.30–17.50 Anne Sauka. Ķermenis un daba Latvijā: situatīvā ģealoģija
- 17.50–18.10 Ginta Elksne & Maija Krūmiņa. “Tie ir zviedru koki”: dabas elementi trimdas latviešu un mūsdienu emigrantu dzīvesstāstos
- 18.10–18.30 Ieva Mežaka, Andra Simanova & Baiba Prūse. Savvaļas ēdāmo un ārstniecības augu izmantošanas izpēte Latgalē – no etnobotānikas līdz mākslai un sabiedriskajam aktīvismam
- 18.30–18.50 Gundega Skagale. Laukakmeņi kā nacionālās identitātes veidotāji
- 18.50–19.10 Diskusija

II daļa

- 16.00–16.10 Anita Zariņa. Ievadvārdi
- 16.10–16.30 Igors Gubenko. Nikolā Burjo iekļaujošā estētika kā ekoloģiskās solidaritātes stratēģija
- 16.30–16.50 Jana Kukaine. Katrinas Neiburgas “Tējas sēne”: viscerālās estētikas skatījums
- 16.50–17.10 Kitija Balcare. Ne zariņa nenolauzu? Meža tēma ekoteātra izrādēs Latvijā
- 17.10–17.30 Rasa Jansone. Mīldzīvnieks. Jaunavas Marijas tēla interpretācija Džanīnas Antonijas (Janine Antoni) mākslā
- 17.50–18.10 Dace Balode. Zaļā teoloģija? Dažādas atbildes zaļajai domāšanai teoloģijā
- 18.10–18.30 Rūdolfs Reinis Vītoliņš. Ūdens metafora Indriķa Livonijas hronikā: Rīgas reprezentācija par „Dieva pilsētu”
- 18.30–18.50 Andris Levāns. Tukšums, kas jāpiepilda. Dzīvnieki kartē un viduslaiku Livonijas sakrālajā ainavā
- 18.50–19.10 Raivis Bičevskis. Daba Herdera Institūtā starp zinātni un mītu
- 19.10–19.30 Diskusija

LU 79. zinātniskā konference

Sekcija "Daba: starpdisciplinārā perspektīva"

03.02.2021. (tiešsaiste)

Konferences programma

I daļa

Vēstures un filozofijas fakultāte

10.00–10.20 Artis Svece. Daba: starpdisciplinārā perspektīva

10.20–10.40 Raivis Bičevskis. Nekontrolējamības monstrozitāte: no cildenā pie radiācijas

10.40–11.00 Anne Sauka. Ontogenealģijas: ķermenis un vides ētika Latvijā

11.00–11.20 Andrejs Balodis. Dabiskais un normālais. Skice par sociālā konstruktīvisma skatījumu

11.40–12.00 Jānis Matvejs. Rīgas iekšpagalmu atveids padomju posma filmās

12.00–12.20 Dace Bula. Ūdens aģence Daugavas lejteces plūdu stāstos

12.20–12.40 Inese Vičaka. Ekokritika. Postapokalīptiskais naratīvs un naratīva ētika

12.40–13.00 Igors Gubenko. Vai daba pastāv ārpus diskursa?

II daļa

Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte

14.00–14.20 Anita Zariņa & Ivo Vinogradovs. Domājot savvaļas dabu

14.20–14.40 Ilva Skulte & Normunds Kozlovs. Krievu kosmists Konstantīns Ciolkovskis un totalās dzīvās dabas iznīcināšanas projekta humānistiskā dimensija

14.40–15.00 Maija Ušča. Bioloģiskā lauksaimniecība: idejas attīstība un dinamika Latvijā

15.00–15.20 Mārtiņš Lūkins. Varas reprezentācija Sēlijas mežos

15.40–16.00 Zane Libiete. Mežs vārdos un darbībās – pētot privāto meža īpašnieku perspektīvu

16.00–16.20 Agnese Reķe. Dominējošie diskursi par vilkiem Latvijas digitālajos medijos un to loma diskusijas par lielajiem plēsējiem veidošanā

16.20–16.40 Edgars Jūrmalis. Slēpņošanas telpiskie dati kā avots rekreācijas izpētei

16.40–17.00 Artis Zvirgzdiņš. Būves dabas pieredzēšanai. Dabas taku fenomens Latvijā

Referātu tēzes

https://dabasdiskursi.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/dabasdiskursi.lu.lv/Faili/79_Daba_starpdisc_Tezes_A5_buklets_2021.pdf

LU 78. zinātniskā konference

Sekcija "Daba: humanitāro zinātņu konteksts"

19.02.2020.

Vēstures un filozofijas fakultāte (klātienē)

Konferences programma

16.00–16.15 Raivis Bičevskis. Dabas valoda: romantisms - konservatīvā revolūcija - zaļā kultūrkritika

16.15–16.30 Anita Zariņa & Ivo Vinogradovs. Mijattiecību ģeogrāfijas: vide ne-duālistiskā skatījumā

16.30–16.45 Andris Šnē. Ainava, sabiedrība un identitāte: vides arheoloģijas sociālie aspekti

16.45–17.00 Kristīne Krumberga & Kārlis Lakševics. Virsāju aizsegā: militārisma estetizācija un daba kā izrāde

17.00–17.15 Agnese Reķe. Cilvēku-lielo plēsēju mijattiecības: pelēkā vilka portretējums digitālajos medijos

17.45–18.00 Anne Sauka. Jēgas lielveikalā: ēdiens, vide un ražošana

18.00–18.15 Māra Neikena. Dzīvnieki kā līdzeklis vardarbības attēlojumā ziņās

18.15–18.30 Krišjānis Lācis. Dzīvības jēdziens jaunākajā kristīgajā biofilozofijā

18.15–18.30 Kristīne Āboliņa. Dabas tuvums kā vērtība

18.15–18.30 Rūdolfs R. Vitoliņš. 'Telpiskais pagrieziena' vēstures izpētē

18.15–18.30 Artis Svece. Ekoloģiskā solidaritāte kā tagadnes izaicinājums

